

zaprti predvsem politični nasprotniki in predstavniki lokalnega odporniškega gibanja, prehodno pa so se tamkaj znašli tudi Judi in civilisti, ki so jih aretirali med policijskimi racijami. Za mnoge so bile celice predsoba smrti, za druge pa le prehodna postaja pred deportacijo.

Na notranjem dvorišču, kjer zdaj stojita kovinski kip in velika jeklena plošča, so se za časa taborišča dvigovali dimnik in dve zgradbi - nekdanja strojnica in nekdanja kotlovnica - kjer so potekali poboji in kjer se je domnevno nahajala krematorijska peč, ki so jo uporabljali za sežiganje trupel umorjenih zapornikov. Glede položaja in delovanja krematorijske peči so pričevanja, ki so jih podali sami nacisti po vojni, različna: nekateri so govorili o nekakšni rešetki ob vznožju dimnika (po načrtu Erwina Lamberta, člana akcije Einsatzkommand Reinhardt-EKR, ki je gradil krematorijske peči že v nacističnih taboriščih na Poljskem).

Predmet razprave, med katero je bilo zaslišanih več kot 174 prič, je bila kriminalna dejavnost pripadnikov akcije Reinhardt (EKR). Za "ponavljajoče se poboje z več bremenilnimi okoliščinami", zaradi množičnega poboja velikega števila ljudi, sta bila obsojena dva uradnika omenjene enote: August Dietrich Allers (ki je med dolgotrajnim sodnim postopkom umrl) in Josef

comune di trieste

RIŽARNA PRI SV. SOBOTI. DRŽAVNI SPOMENIK IN MUZEJ TRST

Oberhauser (ki se sojenja ni udeležil, temveč se je zatekel v München). Razprava se je zaključila 29. aprila 1976 z obsodbo Josefa Oberhauserja na dosmrtno ječo, kateri pa svoje kazni ni nikoli odslužil, saj ga nemške oblasti, na podlagi dvostranskega sporazuma iz leta 1942, niso bile dolžne izročiti italijanskim.

Rižarna Pri Sv. Soboti. Državni Spomenik in Muzej

**Civico Museo della Risiera di San Sabba
Monumento Nazionale**

Via Giovanni Palatucci 5
34148 Trieste
Tel. +39 040 826202

www.risierasansabba.it
risierasansabba@comune.trieste.it

Na platnici: Celice

4. Vhod v Rižarno: hodnik in cementni zidovi, ki si jih je zamislil Romano Boico (1975)

5. Detajl Mascherinijeve skulpture (1977)

6. Komemorativna skulptura Romana Boica (1975)

najmanj 2000 žrtev”, nekateri zgodovinarji pa navajajo višje številke, med 4000 in 5000. Novinar slovenskega Primorskega dnevnika Albin Bubnič je sodnikom na obravnavi predložil delni seznam s 317 imeni oseb, ki so bile usmrčene v Rižarni, katerih število je do danes naraslo na 349. Žrtve so bile večinoma predstavniki (italijanskega, slovenskega in hrvaškega) odporniškega gibanja, talci, zajeti med racijami, ali civilisti, ki so jih aretirali zaradi domnevnega sodelovanja s partizani. Mnogi so bili premeščeni iz mestnega zapora Coroneo ali s sedeža poveljstva Gestapa in SIPO-SD (Sicherheitspolizei-Sicherheitsdienst) na Oberdankovem trgu. Številni so prišli naravnost od tam, kjer so jih zajeli. Za pobjo zapornikov so bili zadolženi SS-ovci

in ukrajinski vojaki pod njihovim poveljstvom, ki so uporabljali različne načine usmrčitve: od obešenja do ustrelitve, uplinjanja in udarca v glavo. Usmrčitve so običajno potekale ponoči. Pričevanja v okviru postopka so razkrila, da so SS-ovci hujskali pse in v taborišču vrteli glasbo na ves glas, da so preglasili krike zapornikov. Gotovo je, da so v taborišču usmrtili približno 25 Judov, ker naj za deportacijo ne bi bili sposobni ali so bili obdolženi kršenja pravil.

13. septembra 1943 je Heinrich Himmler imenoval za vodjo policije in varnosti na Jadranu generalporočnika policije in višjega SS vodjo Odila Globocnika, kateremu je pred tem zaupal vodstvo akcije Reinhard

(Aktion Reinhard), to je načrta, po katerem so želeli sistematično pomoriti vse Jude v nekdanji generalni guberniji (približno 1.700.000 ljudi). Častnik SS je na to območje premestil dobršen del osebja, ki je z njim sodelovalo na Poljskem, med katerimi tudi člane akcije Reinhard, znane tudi pod imenom Einsatzkommando Reinhard, najprej pod vodstvom Christiana Wirtha, nato pa Augusta Dietricha Allersa. Jedro te enote, ki jo je sestavljalo približno 90 SS-ovcev in skupina ukrajinskih kolaborantov, je sodelovalo tudi pri akciji “Milostna smrt” (imenovani tudi akcija T4, v okviru katere se je med letoma 1939 in 1941 začelo iztrebljanje nemških in avstrijskih invalidov in duševnih bolnikov). Kasneje, med letoma 1942 in 1943, so mnogi od njih opravljali različne vrste nalog na področju iztrebljanja na Poljskem (Belzec, Sobibor, Treblinka).

Dvorana z malimi celicami je znotraj državnega spomenika najbolje ohranila svoj prvotni izgled, kakršnega je imela za časa taborišča. V dvorani stare zgradbe so nacisti zgradili 17 malih celic in tako ustvarili nekakšen zapor znotraj samega taborišča. Tam so bili

Po 8. septembru 1943, ko je bil Trst vključen v nemško Operacijsko cono Jadranskega primorja, se je začelo najbolj tragično obdobje polpretekle zgodovine; nekatera poslopja nekdanje luščilnice riža (rižarne Sv. Sobote) so okupatorji spremenili v Polizeihaftlager (policijsko in zaporniško taborišče), kraj mučenja in premeščanja jetnikov, kamor so zaprli Jude, namenjene deportaciji v Auschwitz in druga uničevalna taborišča, ter politične nasprotnike raznih narodnosti, mnoge od katerih so usmrtili v tem koncentracijskem taborišču. Prav zato je bila Rižarna edino nacistično taborišče v Italiji, opremljeno s krematorijsko pečjo, ki je delovala od leta 1944 do konca vojne. Po vojni so na začetku petdesetih let XX. stoletja nekaj poslopij Rižarne spremenili v begunsko taborišče. Leta 1965 je bila Rižarna pri Sv. Soboti z odlokom predsednika republike proglašena za državni spomenik. Memorial je leta 1975 pridobil današnji izgled po načrtu arhitekta Romana Boica. V multimedijem muzeju, odprtem leta 2016, so na vpogled filmi, slike in razni eksponati, med katerimi so tudi načrti, dokumenti in predmeti, ki so jih darovali bivši deportiranci.

Na podlagi dosedanjih zgodovinskih raziskav še ne razpolagamo z natančnimi podatki ne o dejanskem številu zapornikov v taborišču Rižarna ne o številu žrtev. Med sojenjem leta 1976 je bilo “omenjenih

2.

3.

1. Fotografski posnetek vhoda v Rižarno iz petdesetih let prejšnjega stoletja.

2. Dvorana križev.

3. Notranje dvorišče, zgodovinska poslopja in cementni zid, ki ga je postavil arhitekt Romano Boico.